

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ADANA TARIM İŞÇİLERİ

Cevdet KIRPIK*

Özet

Adana'da tarım işçiliğine ihtiyaç duyulmasına, XIX. yüzyılda pamuk ekiminin yaygınlaşması büyük katkı sağladı. Çeşitli aksamalar olsa da pamuğun 1980'li yılların sonuna kadar Çukurova'nın para getiren başat ürünü olması, tarım işçilerini sürekli gündemde tuttu.

Pamuk, İngiltere'de başlayan Sanayi İnkılabının lokomotif ürünüydü. Çünkü üretimde insan ve hayvan gücünden makine gücüne geçişte gelişen ilk sektör tekstil sanayi olmuştu. Bu nedenle XIX. yüzyılda pamuğa daha fazla ihtiyaç duyulmuş, sömürgecilik yarışında bu ürünün yetiştirildiği yerleri ele geçirmek yahut elde tutmak önemli hale gelmişti. Çukurova uygun iklimi ve verimli toprağı ile pamuk yetiştirmeye elverişli bir sahaydı.

Pamuk ziraatı, kısmi makineleşme nedeniyle diğer birçok ürünün aksine emek yoğun bir işti. Ekim sonrasında çapalanması ve hele de hasadı için insan gücüne ihtiyaç duyuluyordu. Pamuk ziraatına amele tedariki için öncelikle bölge insanı yerleşik hayata geçirmeye çalışıldı. Ancak bunda beklenen başarı sağlanamadı. Öte yandan bataklıkların kurutulması ile ekim alanlarındaki artış daha çok işçiye ihtiyaç duyulmasına neden oldu. Bu durumda bölge dışından işçi temini zaruri hale geldi. XIX. yüzyılın ikinci yarısından 1980'lerin sonuna kadar yani yüzyıldan uzun bir süre boyunca bölgeye mevsimlik işçi göçü yaşandı. Göç, üreticilerin kendi çabaları ile teşvik edildiği gibi devlet görevlileri de bu konuda büyük çaba sarf ettiler.

* *Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Melikgazi/Kayseri,
e-posta: cevdetk@erciyes.edu.tr*

hakkını önemsemiş, işçinin hakkının daha alınmaması teri kurumadan verilmesi gerektiği şeklinde ilkeler getirmiş, sözleşmeyi ise serbest bırakmıştı. Geleneksel olarak devlet haksızlık, zulüm ve şikâyet varsa müdahale etmekte aksi halde işleyişe karışmamaktaydı. Oysa Batı'da Sanayi İnkılabıyla birlikte çalışma süreleri uzun uzadıya tartışılmış ve nihayet sekiz saatlik çalışma süresi bir çok sektörde uygulanmaya başlanmıştı. Çukurova'daki tarım alanlarında mevsim gereği bahar ve güz döneminde daha kısa süreli çalışılırken yaz döneminde süre uzamakta; bu durum ücretlere de yansımaktaydı.

Tarımda makine kullanımının zamanla yaygınlaşması işçiye duyulan ihtiyacı azaltsa da tamamen bitiremedi. Çünkü makinelerin birçoğu öncelikle ekim amaçlı olarak kullanıldı. Hububat üretiminde makine kullanımı geniş arazilerde işçiye olan ihtiyacı minimum düzeye düşürürken pamuk ziraatında aynı etkiyi gösteremedi. Çapanın ve toplanmanın elle yapılması bu alandaki işçiliği daha uzun süre canlı tuttu. Çukurova'da tarım işçiliği ürün çeşidi, modern tarım usullerinin gelişmesi ve mekanik tarımın yaygınlaşması gibi hususlarla bağlantılı olarak ve değişerek günümüze kadar geldi.

KAYNAKÇALAR

Arşiv Belgeleri

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

A.MKT. MHM: Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı.

Y. PRK. UM: Yıldız Perakende Evrakı Umumi.

DH. MKT: Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi,

DH. İD: Dâhiliye Nezareti İdare Evrakı

DH. TMİK. M: Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu.

DH. EUM. MTK: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Evr.

DH. İ.UM: Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı.

DH.MKT: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi.

ŞD: Şura-yı Devlet.

DH.MKT: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi.

DH. İ.UM: Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı.

Kitap ve Makaleler

Beyoğlu, Süleyman, "Ermeniler Amele Taburlarında", *Yeni Türkiye*, sayı:60, 2014.

Bozkurt, Nebi, "Pamuk", *TDVİA*, 2007.

Halaçoğlu, Yusuf, "Adana", *TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, cilt: 1988.

Hilmi (Uran), *Adana Ziraat Amelesi*, 1341 (1925), Ankara, 1939.

Kırpık, Cevdet, *Osmanlı Devleti'nde İşçiler ve İşçi Hareketleri (1876-1914)*, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Isparta, 2004.

Kurt, Yılmaz, "Sis Sancağı (Kozan-Feke) Mufassal Tahrir Defteri Tanıtımı ve Değerlendirilmesi II: Ekonomik Yapı", *OTAM 2*, 1991.

Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki, Haz.: A. Gündüz Ökçün, Ank., 2000.

Quataert, Donald, *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, İstanbul, 1999.

Salname-i Vilayet-i Adana, 1312.

Toprak, Zafer, "20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Çukurova'da Emek ve Sermaye", *Toplumsal Tarih*, sayı: 191, Kasım 2009.

Toprak, Zafer, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Adana'da Amele Buhranı ve Amele Talimatnamesi," *Toplumsal Tarih*, sayı:41, Mayıs 1997.

Yaşar, Okan, "1913 ve 1915 Yılları Sanayi Sayımı İstatistiklerine Göre Osmanlı Devleti'nde Tarıma Dayalı Sanayiler," *Türk Coğrafya Dergisi*, sayı:40, İstanbul, 2003.